Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 51, Nisan 2021, s. 648-664

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.49677>

Dr. Fatih KARABULUT

fbkrblt@gmail.com

Havva Merve SEYHAN

havva.citak.90@gmail.com

1556-1557 (H. 963-964) TARİHLİ DİVÂN-I HÜMAYÛN RUÛS DEFTERİ'NE GÖRE BEYLERBEYİ VE SANCAKBeyİ ATAMALARI¹

Özet

Osmanlı Devlet bürokrasisinin önemli bir parçası olan Ruûs Defterleri, Divân-ı Hümayûn'un en önemli kalemlerinden birisidir. Ruûs Defterleri genel görüşün aksine sadece alt dereceli devlet görevlilerinin tayin ve tevcihiyle ilgili değil beylerbeyleri ve sancakbeyleri de dâhil olmak üzere çoğu kere üst düzey devlet görevlilerinin tevcih ve tayinleri ihtiva eden belgeleri de içinde barındırmaktadır. Yanı sıra Ruûs Defterleri'nden Osmanlı Devleti'nin idarî, siyasî, içtimai ve iktisadî hayatıyla ilgili bilgilere ulaşmakta mümkündür. Bu noktada ele aldığımız 1556-1557 (H. 963-964) tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri'nde, beylerbeyi ve sancakbeyi atama kayıtlarından eski görevleri-görev yerleri, yeni görev yerleri, mazûliyetleri, tekaüdlere ve münhal olma durumları dâhil pek çok bilgiye yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ruûs, Beylerbeyi, Sancakbeyi, Atama.

¹ Bu makale 2015 yılında hazırlanan “1556-1557 (H. 963-964) Tarihli Divân-I Hümayûn Ruûs Defteri (s.1-125) ve 1556-1557 (H. 963-964) Tarihli Divân-I Hümayûn Ruûs Defteri (s. 126-243)” adlı yüksek lisans tezlerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

ACCORDING TO 1556- 1557 (H. 963-964) DATED OF THE DIWÂN-ı
HUMÂYÛN RUÛS BOOK BEGLERBEGI AND SANJAKBEGI
APPOINTMENTS

Abstract

Ruûs Books, an important part of the Ottoman State bureaucracy, are one of the most important items of the Diwân-ı Humayûn. Contrary to the general view, the Ruus Books contain not only the appointment and grant of lower-level government officials, but also the documents that often include the grant and appointment of high-level government officials, including beglerbegi (Governor of a province) and sancakbeyi (Governors of an administrative unit within a province). In addition, it is possible to obtain information about the administrative, political, social and economic life of the Ottoman State from the Ruûs Books. At this point, in the records of the appointment of beglerbegi and sanjakbegi, which are in the Diwân-ı Humâyûn Ruûs Book dated from 1556 to 1557 (H. 963-964), many informations including the former duties-places of duty, new places of duty, dismissals, retirements and vacant positions are included.

Keywords: Ruûs, Beglerbegi, Sanjakbegi, Appointment.

GİRİŞ

Re's² kelimesinin çoğulu olan “ruûs”, Osmanlı Devleti'nin merkezi yapısı içerisinde “vezir beylerbeyi, tımâr ve zeâmet sahipleri dışında kalan bütün devlet memurlarına ait tayin kâğıdı”nı ihtiva eden Divân-ı Humâyûn kalemine verilen addır.³ Burada ele alacağımız konu

² Re's: baş, kafa. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Yay. Haz. Aydın Sami Güneyçal, Aydın Kitabevi Yayınları, 19. Baskı, Ankara, s. 886.

³ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yayınları, 19. Baskı, İstanbul, s. 1099; Ruûs ile ilgili Sami; “Küçük rütbe tevcihine mübeyyin olan fermân ve berâta bedel makâm-ı Sdâret-i Uzmâ'dan verilen muharrerât- resmîye, ilmiye rütbesi” ifadesini kullanırken; Ahışhalı, Ruûs Kalemî'nin işlevi hakkında en kapsamlı bilgiyi verir: ‘Ruûs Kalemî’nden vezâret, beylerbeyilik, sancak beylik görevlerinin dışında kalan merkez ve taşradaki yüksek seviyeli memuriyetler, kale müstahfizliği ve dizdarlıkları, bunların maiyetinde bulunan kişiler, iskele ve esnaf kethüdahlıkları, Dârüssaâde ağasının denetiminde olan Haremeyn vakıfları dışında nezâreti sadrazam, şeyhülislâm, İstanbul, Galata, Üsküdar kadısı, Bâbüssaâde ağası, Sarây-ı Cedid ağası, Enderun kilercibaşısı gibi yüksek rütbeli kişilere verilmiş vakıflarla diğer vakıfların nezâret, tevliyet, kitâbet, imâmet gibi cihetlerinin tayinleri bu kalemden verilen ruûs ile yapılmaktadır. Bunlardan başka maaşını Küçük Rûzname Kalemî'nden alan çavuş, kâtip, müteferrika, hassa mimarları ve hekimleri, sipah silâhdar, cebeci, top.u ve top arabacı gibi askeri zümre mensupları da görevlerini ancak kendilerine Ruûs Kalemî'nden verilecek ruûs tezkiresiyle tasarruf edebilirdi.” Recep Ahışhalı, “Ruûs”, C. 35, *DİA*, 2008, s. 272; Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)*, (Haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İdeal Kültür Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2012, s. 528. Ruûs hakkında daha fazla bilgi için bkz. Nejat Göyünç, “XVI. Yüzyılda Ruûs ve Önemi”, *İÜEF Tarih Dergisi*, C. XVII, S. 22, İstanbul, 1968; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi Yayını, 8. Baskı, Isparta 2010; Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK, Ankara, 2007; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara, 1988; Geza David, “XVI. Yüzyılda Osmanlı-Habsburg Mücadelesinin Bir Kaynağı Olarak Mühimme Defterleri”, *Tarih Dergisi*, S. 53, İstanbul, 2012; Bilgin Aydın, Rıfat Günalan, “Ruus Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Osmanlı Eyalet Teşkilatı ve Gelişimi”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 38,

“963-964/1556-1557 Tarihli Divân-ı Hümayûn Ruûs Defteri”ne⁴ göre beylerbeylik/eyalet ve sancak/livâ atamaları hakkında bilgi vermektir. Bu bağlamda beylerbeyi ve sancakbeyi tayinlerini gösteren en eski kaynaklardan biri, XV. yüzyıldan beri tutulan ‘*Timar Ruznamçe*’ defterleridir. Bu serinin ilk defteri II. Bayezid dönemine ait “*BOA, MAD, No. 17893, 892-894/1486-1488*” tarihli Timar Ruznamçe defteridir. Defter, Anadolu’daki tımar tevcihlerinin yanı sıra beylerbeyi ve sancak beylerinin tayin ve tevcihlerine ait belgeler de bulunmaktadır.⁵ Topkapı Sarayı Arşivi’nde beylerbeyi, sancakbeyi, kadı ve müderrisler gibi görevliler hakkında bilgi veren “9772 (M. 1521-1522), 10057 (M. 1526-1527), 5246 (M. 1527), 8303 (M. 1527-1530) ve 9578” numaralı defterler de önemli dokümanlar arasındadırlar.⁶ Bir diğer defter türü olan Sancak Tevcih Defterleri, eyalet ve sancak tayin ve tevcih kayıtlarının tutulduğu önemli bir defter serisidir. İlk Sancak Tevcih Defteri, “*BOA, A.RSK, No. 1452, 944-963/1537-1556*” tarihli tayinleri gösteren defterler, Feridun Emecen ve İlhan Şahin tarafından neşredilmiştir.⁷ Ayrıca H. 944-963/1537-1556 yılların arasında tutulan Sancak Tevcih Defterlerinin yerine, tevcih ve tayin kayıtları Ruûs Defterlerinde tutulmaya başlanmıştır. Ruûs Defterleri, Osmanlı eyalet ve taşra teşkilatının idari yapısı hakkında geniş bilgi vermektedir. Bu defterler serisinin en eskisi “*BOA, KK, No. 208, 953-954/1546-1546-1547*” tarihli defterdir.

BEYLERBEYİ VE SANCAKBEYİ ATAMALARI

1556-1557 (H. 963-964) tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri’ndeki bilgilere göre 8 adet beylerbeyi ataması bulunmaktadır. Bunlardan üçü beylerbeylikten beylerbeyliğine⁸ yapılırken, iki tanesi sancakbeyliğinden beylerbeyliğine⁹ yapılmıştır. Bir diğer atama ise muhafızlıktan

2011; Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1978.

⁴ 2 Numaralı Mühimme Defteri içerisine sehven tasniflenen 1556-1557 (H. 963-964) Tarihli Divân-ı Hümayûn Ruûs Defteri olarak isimlendirilen eser geniş ve kapsamlı bir defter olduğundan iki parça halinde çalışılmıştır. *1556- 1557 (H. 963-964) Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri (S.1-125) Metin Değerlendirme- Dizin*, (Haz. Havva Merve Çıtak), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2015; *1556- 1557 (H. 963-964) Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri (S.126-243) Metin Değerlendirme- Dizin*, (Haz. Fatih Karabulut), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2015.

⁵ Aydın-Günelan, “Ruus Defterleri”, s. 34.

⁶ Aydın-Günelan, “Ruus Defterleri”, s. 34. Turan Gökçe, 934 (1528) Tarihli Bir Deftere Göre Anadolu Vilayeti Kadılikları Ve Kadıları”, *3 Mayıs 1944 Türkçülük Armağanı*, İzmir, 1994, s. 77-94; Kunt, *Sancaktan Eyalete*, s. 125-198.

⁷ Feridun Emecen, İlhan Şahin, “Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından 957-958 (1550- 1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri”, *Belgeler*, XIX/23, 1998.

⁸ “*Mir-i Mirân-ı Vilâyet-i Budin, Karaman Beglerbegisi Ali Paşa’ya buyuruldu on bir kere yüz bin akçalık hâsslar ile.*” *1556- 1557 Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri (S. 1-125)*, hk. 216, s. 25.

⁹ “*Mir-i Mirân-ı Lahsâ, beglerbegisi vefat itmeğin Trabzon Begi (...) oğlu Mustafa Paşa’ya buyuruldu dokuz kere yüz bin akçelik hâslarıyla.*” *1556- 1557 Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri (S.126-243)*, hk. 1536, s. 128.

beylerbeyliğe¹⁰ gerçekleşmiştir. Ve beylerbeyi atama kayıtlarında beylerbeyinin sancak veya eyalet beyliğinden gelip gelmediği, eski görev yerini ve süresini ve aldığı ücret miktarı yazılmıştır. Yanı sıra defterde 141 sancakbeyi ataması bulunmaktadır. Bu atamalar genellikle sancaktan sancağa olduğu gibi Kapıkulu Ocağı'ndan da atamalar yapılmıştır: Safed Sancağı'ndan Ergani Sancağı'na,¹¹ Divriği Sancağı'ndan Kırşehir Sancağı'na, Vilayeti Yemen Kulları Ağalığı'ndan Beytulfakih Sancağı'na,¹² Tüfenkçi Ağalığı'ndan Mağarib-i Zimar Sancağı'na, Çanşirbaşılık'tan İskenderiye Sancağı'na yapılan benzeri atama kayıtları mevcuttur. Beylerbeyi atamalarında olduğu gibi Sancakbeyi atamaları da genellikle birbirine yakın olan bölgeler seçilmiştir. Örneğin; Mısır-Cidde, Divriği-Kırşehir,¹³ Delvine-İlbasan gibi. Sancakbeyi atamalarının bir kısmı beylerbeyinin mektubu, iltiması veya arzı yoluyla gerçekleşmiştir. Atamaların genellikle bölge beyinin ölümü, itaatsizliği, görevi kötüye kullanma veya halka zulmetmesi gibi nedenlerle gerçekleştirilmiştir. Defterdeki bazı kayıtlarda atanan sancakbeyinin eski görev yeri verilmezken, bazılarında ise yeni görev yeri kaydedilmemiştir. Ve bazı buyruldu kayıtlarında livâ ismi boş bırakıldığı gibi bazılarında ise atanan beyin adı zikredilmemiştir.

¹⁰ “Mîr-i Mirân-ı Basra, Mahmiyye-i Bağdâd Muhâfazası'ndan olup Bağdâd hazinesinden sancak tasarruf iden İbrahim Beg'e buyuruldu.” 1556- 1557 Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri (S. 1-125), hk. 583, s. 65.

¹¹ “Livâ-i Ergani, Safed Sancağı Begi olan Sehnûvân Beg'e buyuruldu bedeli ile.” 1556- 1557 Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri (S. 1-125), hk. 1254, s. 125.

¹² “Der-Yemen Beytulfakih, Yemen Beglerbegisine Mustafa Paşa mektûb gönderüb Dergâh-ı Ali çaavuşlarından olup Vilâyet-i Yemen'de kullar ağası olan Şabân Ağa'nın (silik) olup kadîmî emekdârları olup Beytulfakih Sancağı'nda mahâldür diyü arz idüb iki yüz bin ile buyruldu.” 1556- 1557 Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri (S.126-243), hk. 1473, s. 113.

¹³ “Livâ-i Kırşehri, Divriği Begi Lütî Beg'e buyuruldu bedeli ile.” 1556- 1557 Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri (S. 1-125), hk. 912, s. 88.

Tablo 1. 1556-1557 Tarihli Divân-I Hümayûn Ruûs Defteri'ne Göre Beylerbeyi Atamaları

ADI	BEYLERBEYİ ATAMASI			GELİRİ	AÇIKLAMA
	Eski	Yeni	Tayin Tarihi		
Mustafa Paşa	Adilceviz Sancağı	Lahsa	21 Rebûlevvel Sene 963	800.000	-
Ali Paşa	Karaman	Budin	10 Rebûlahir Sene 963	11.000.000	-
Haydar Paşa	Dulkadirlü	Karaman	10 Rebûlahir Sene 963	700.000	-
İbrahim Paşa	Mahmiyye-i Bağdad Muhafızı	Basra	15 Cemâziyelahir Sene 963	-	Bağdad hazinesinden sancak tasarruf iden.
Mehmed Paşa	Şam	Bağdad	26 Şabân Sene 963	-	-
Mustafa Paşa	Trabzon	Lahsa	7 Zilhicce Sene 963	900.000	-
Kubad Paşa	Haleb	Van	16 Rebûlevvel Sene 964	1.200.000	-
Ferhad Paşa	Van	Haleb	16 Rebûlevvel Sene 964	-	-

Tablo 2. 1556-1557 Tarihli Divân-I Hümayûn Ruûs Defteri'ne Göre Sancakbeyi Atamaları

ADI	SANCAKBEYİ ATAMASI			GELİRİ	AÇIKLAMA
	Eski	Yeni	Tayin Tarihi		
Mehmed Bey	-	Piyadegan-ı Biga	5 Rebûlevvel, Sene 963	-	Liva-i mezbur sabıka bu sancaktan mazûl olan Mehmed Bey'e buyuruldu.
Tahir Bey	Hoytum	Liva-i Hoytum ma'a Tur	13 Rebûlevvel Sene 963	-	Evveliden tasarruf etmiş [...]
Mehmed Han oğlu Alaüddevle Bey	-	Siverek	13 Rebûlevvel Sene 963	-	Rum-ili'nde sancak tasarruf iden [...]
Şahkulu Bey	Kabur	Deyr [ü] Rahbe	13 Rebûlevvel Sene 963	-	Yigirmi bin terakki ile.

Ebu Riş	Deyr [ü] Rahbe	Kabur	13 Rebûlevvel Sene 963	-	-
Hüseyin Bey	-	Liva-i [Boş]	13 Rebûlevvel Sene 963	-	Sabika Baban Sancağı'ndan mazûl olan Hüseyin Bey'e [...]
Yar Ahmed Bey	-	Liva-i Zencer	21 Rebûlevvel Sene 963	-	Kürdistan serhadinde olan Kala-i Zencer Beyi olan Sinan Mensuri Budak Bey fevt olduğun arz idüp sonra Yar Ahmed Beye verilmek buyuruldu.
Haydar Bey	İspir	Adilcevaz	22 Rebûlevvel Sene 963	-	-
Sultan Hüseyin Bey oğlu [boş]	-	Siird	22 Rebûlevvel Sene 963	-	-
Teke oğlu Mamo Bey	Akşehir	Ane	11 Rebûlahir Sene 963	-	-
Kansu Bey	Ane	Cevazir	11 Rebûlahir Sene 963	-	-
Sinan Bey	-	Akşehir	11 Rebûlahir Sene 963	-	Cevazir Beyi Murad Bey karındaşı Sinan Bey'e [...]
Veli Bey	İç-il Sancağı	Karahisar-ı Şarki	13 Rebûlahir Sene 963	-	-
Sinan Bey Hasan	-	İç-il	13 Rebûlahir Sene 963	-	Cevazir Beyi Murad Bey ve karındaşı Sinan Bey'e [...]
İskender Bey	Karahisar-ı Şarki	Akşehir	13 Rebûlahir Sene 963	-	-
Behram Bey	-	Liva-i Damar der-Vilayet-i Yemen	18 Rebûlahir Sene 963	200.000	Yemen Beylerbeyisi Mustafa Paşa oğlu [Hâss değilse tasarruf ittüresin diyü kendüye hüküm virildi.
Mustafa Beg	Taiz Sancağı	Beytulfakih	25 Rebûlahir Sene 963	-	-
Mirza Bey	Yemen Muhafızı	Liva-i Beytulfakih der-Yemen	25 Rebûlahir Sene 963	200.000	Liva-i mezbura mutasarrıf olan Mahmut fevt olup mahlul olmağın yüz elli bin ile Taiz Sancağı'ndan mazûl olup Mustafa Paşa fevt

					olduğundan [...]
Mahmud	-	Pasin	27 Rebûlahir Sene 963	200.000	Âmid kullarının ağası [...]
Davud Bey	-	Tikrit	27 Rebûlahir Sene 963	150.000	-
Yezid Hüseyin Bey oğlu Said Bey	Tikrit	Kerek ve Şevbek	27 Rebûlahir Sene 963	-	-
Mehmed Bey	Alacahisar	Selanik	3 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-
Türk Mustafa Bey	İzvornik	Alacahisar	3 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-
Lala Bey	Selanik	İzvornik	3 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-
Ahmed Bey	Delvine	İlbasan	3 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-
Ferhad Bey	Dukakin	Liva-i Delvine ma'a Aydonat	3 Cemaziye'l-evvel Sene 963	-	-
Besik Bey	Kırkkilise	Dukakin	3 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-
Sinan Bey	Aydın Müsellemenları	Kırkkilise	3 Cemaziyelevvel Sene 963	200.000	Aydın müsellemanlarının sancakbeyi [...]
Kasım Bey	-	Müsellemen-ı Aydın	3 Cemaziyelevvel Sene 963	-	Sabika Sancakbeyi mutasarrıf olduğu timar ile yetmiş bin ile emr buyuruldu.
Melek Halil oğlu Melek Mehmed	Rakka	Aclun	5 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-
Murat Bey	Aclun	Rakka	5 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-
Hasan	-	Liva-i Ülka-i İmadüddin Aydın	5 Cemaziyelevvel Sene 963	-	Bağdad Beylerbeyisi mektup gönderüb, İmamüddin karındaşı Hasan'ın yararlığın arz itmeğin karındaşının bir sancak tarikiyle mezbura buyuruldu.
Sinan Ağa	Dergâh-ı Ali Çaşıgırbaşı	Trablus	15 Cemaziyelevvel Sene 963	350.000	Liva-i mezbura mutasarrıf olan Mehmed Bey vefat idüp [...]
Mehmed Bey	Biga	Karesi	16 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-

Ferih Bey	Karesi	Biga	16 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-
Çavuş Hasan Bey	-	Nablus	17 Cemaziyelevvel Sene 963	-	Mısır'da sancak tasarruf iden [...]
Rıdvan Bey	Nablus	Safed	17 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-
Ahmed Bey	Safed	Liva-i der-Mısır	17 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-
Yusuf Bey	Ergani	Sincar	17 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-
Şahkulu Bey	Sincar	Ergani	17 Cemaziyelevvel Sene 963	-	-
Bağdadi Bey	-	Süleymaniye	26 Cemaziyelevvel Sene 963	-	Kerek ve Şevbek Sancağı'ndan mazûl [...]
İskender Bey	Akşehir	Beyşehir	1 Cemâziyelaahir Sene 963	-	Beyşehir Sancağı inayet olınan İskender Bey, Nahcivan Seferi'nden adet olındukda Erzurum'a gelindikde dokuz yüz altmış bir Safer ayında üç yüz bin terakki ile Akşehir virilüp.
Behram Bey	Eğriboz	Pojega	3 Cemâziyelaahir Sene 963	-	-
Cafer Bey	İzvornik	Eğriboz	3 Cemâziyelaahir Sene 963	-	-
Bali Bey	Pojega	İzvornik	3 Cemâziyelaahir Sene 963	-	-
Sefer Acı Ali Bey	Erbil	Derteng	3 Cemâziyelaahir Sene 963	-	-
Murad Bey	Derteng	Erbil	3 Cemâziyelaahir Sene 963	-	-
Kürd Veli Bey	Cevazir	Accur	3 Cemâziyelaahir Sene 963	-	-
Haydar	-	Liva-i Mede'a der-Cezayir	9 Cemâziyelaahir Sene 963	200.000	Salih Paşa kethüdası [...]
Murad	-	Liva-i Kostantine der- Cezayir	9 Cemâziyelaahir Sene 963	200.000	-
Hasan	-	Becaye	9 Cemâziyelaahir Sene 963	300.000	Salih Paşa mektup gönderüp [...]
Ahmed	-	Tenes	9 Cemâziyelaahir Sene 963	250.000	Salih Paşa mektup gönderüp [...]
Hayreddin Bey	-	Kiğı	11 Cemâziyelaahir Sene 963	320.000	Sabıka diyarda Mal Defterdarı olup [...]

Han Ahmed Bey	-	Tikrit	11 Cemâziyelahir Sene 963	-	Kığı Bey'i olan Sultan Hüseyin Bey karındaşı Han Ahmed Bey'e [...]
Davud	-	Bayat	11 Cemâziyelahir Sene 963	200.000	Tikrit Bey'i Dasini Hasan Bey oğlu Davud'a [...]
Mesih Bey	_-	Köstendil	15 Cemâziyelahir Sene 963	-	Avlonya Sancağı'ndan mazûl [...]
Hasan(?) Bey	Köstendil	İskenderiye	15 Cemâziyelahir Sene 963	-	-
Hasan Bey	İskenderiye	Eğriboz	15 Cemâziyelahir Sene 963	-	-
Husrev	Dergâh-ı Ali Yayabaşısı	Piyâdegan-ı(?) Karesi	15 Cemâziyelahir Sene 963	-	Liva-i mezbure mutasarrıf olan İskender fevt olup [...]
Ebu Riş Bey	Kabur	Liva-i Ayni	17 Cemâziyelahir Sene 963	-	-
Ahmed Bey	-	Liva-i Sadr-ı Süveyb der- Vilayet-i Basra	25 Cemâziyelahir Sene 963	-	Sabika Basra Beylerbeyisi olan Mustafa Paşa mektup gönderüp liva-i mezbure mutasarrıf olan (boş) Bey fevt olunduğu [...]
Abdullah Bey	Kettan-Han	Liva-i Habur der- Vilayet-i Diyarbakir	25 Cemâziyelahir Sene 963	-	Ber-vech-i nakd sancağı Şerefeddin evladının oğlu [...]
Ahmed Ağa	Gönüllü Ağası	Mısır'da bir sancak	25 Cemâziyelahir Sene 963	yüz altı binde iki yüz	Mısır'da iki yüz yigirmi beş bin ile sancak tasarruf iden Ali fevt olduğun Mısır Beylerbeyisi arz idüp.
Mehmed Bey	-	Livâ-i (Boş)	29 Cemâziyelahir Sene 963	450.000	Selman Salih Paşa oğlu Mehmed Bey [...]
Hasan Bey	Kastamonu	Aydın	29 Cemâziyelahir Sene 963	-	-
Seyfullah(?) Bey	Menteşe	Kastamonu	29 Cemâziyelahir Sene 963	-	-
Husrev Bey	Aydın	Menteşe	29 Cemâziyelahir Sene 963	-	-
Mahmud Bey	Hama	Mısır'da bir sancak	29 Cemâziyelahir Sene 963	-	-

Mustafa Bey	Kuds-i Şerif	Hama	29 Cemâziyelaahir Sene 963	-	-
Ferih Bey	Laccun	Kuds-i Şerif	29 Cemâziyelaahir Sene 963	-	-
Mahir Bey	-	Laccun	29 Cemâziyelaahir Sene 963	-	Ane'den mazûl Mahir Bey [...]
Şah Mehmed Bey	-	Harput	7 Receb Sene 963	-	Erbil Sancağı'ndan mazûl olan Gazi-kıran oğlu Şah Mehmed Bey [...]
Ferih Bey	Koca-ili	Alaiye	15 Receb Sene 963	-	-
Süleyman Bey	Prizrin	Koca-ili	15 Receb Sene 963	-	-
Mihaloğlu Hızır Bey	Çirmen	Prizrin	15 Receb Sene 963	-	
Süleyman Bey	-	Çirmen	15 Receb Sene 963	200.000	İskender Paşa oğlu olup müteferrikalar zümresinden olan Süleyman Bey [...]
Sinan Bey	İç-il	Ardahan	21 Receb Sene 963	-	Otuz bin terakki.
Kara Ali Bey	-	İç-il	21 Receb Sene 963	-	Mısır'da sancak tasarruf idüp mazûl olan Kara Ali Bey [...]
Ferhad Bey	-	Mısır'da bir sancak	21 Receb Sene 963	200.000	Öztimur Paşa iltimasıyla [...]
Çerkes Bey	Kırşehri	Divriği	23 Receb Sene 963	-	-
Lütfi Bey	Divriği	Kırşehri	23 Receb Sene 963	-	-
İbrahim Bey	-	Liva-i Novigrad tabi'i Budin	23 Receb Sene 963	200.000	Vilayet-i Budin'de zeamet tasarruf iden Şeyh Emir oğlu İbrahim Bey [...]
Sarlu Pir Ahmed	-	Zengi-abad	7 Şabân Sene 963	200.000	Sırça Kal'a Sancağı'ndan mazûl [...]
Mustafa Bey	Mısır'da bir sancak	Cidde	29 Şabân Sene 963	-	Mısır'da sancak tasarruf iden Arap Göngüsü(?) Mustafa Bey'e buyuruldu otuz bin terakki ile.

Ahmed Bey	Cidde	Mısır'da bir sancak	29 Şabân Sene 963	-	-
Mehmed Bey	-	Kopan(?)	4 Ramazan Sene 963	200.000	Liva-i mezbure mutasarrıf olan Nasuh Bey Sigetvar Kal'ası'nda şehîd olup sancağın, Budin Beylerbeyisi mezburun karındaşı olup zeamete mutasarrıf olan Mehmed Bey'e [...]
Mir Ahmed	-	Liva-i (Boş)	18 Ramazan Sene 963	-	Diyarbakir Beylerbeyisi mektup gönderüp [...]
Süleyman Bey	-	Liva-i der-Âmid	26 Ramazan Sene 963	150.000	Piyale Bey oğlu, Şimontorna Sancağı'ndan mazûl [...]
İbrahim Bey	-	Kelas	26 Ramazan Sene 963	-	Liva-i mezbura mutasarrıfı olan Mir Ahmedî Hacı Şeyh oğlu Budak katl idüp sancağı mahlul olmağın Bacvanlu'dan mazûl olan İbrahim Bey'e [...]
Osman	-	Liva-i (Boş)	26 Ramazan Sene 963	-	Siird'de olan Piyale Bey oğlu Osman'a kendü kabilesi sancak tarikiyle buyuruldu.
Veli Bey	Musul	Baban	28 Ramazan Sene 963	-	Mezbur sancağa mutasarrıf olan Hacı Şeyh Bey oğlu Budak'a üç sancakbeyi katl itmeğın sancağı alınup Musul Bey'i Veli Bey'e buyrulup kendünün hakkından gelinmek buyuruldu.
Ahmed Bey	Vilayet-i Habeş Nazır-ı Emval	Mısır'da bir sancak	28 Ramazan Sene 963	200.000	Sabıka Mısır'da Tüfenkçiler Ağası iken iki yüz bin ile Vilayet-i

					Habeş'e Nazır-ı Emval tayin olınan Ahmed Bey'e [...]
Şeyh Bey	-	Rakka	4 Şevvâl Sene 963	-	Sabika Rakka Sancağı'ndan mazûl olan Şeyh Bey'e [...]
Mustafa Ağa	Dergâh-ı Aliye'de Çaşnigirbaşı	Safed	4 Şevvâl Sene 963	-	Husrev Paşa karındaşı Mustafa Ağa [...]
Sehnuvan Bey	Safed	Ergani	4 Şevvâl Sene 963	-	-
İskender Bey	Habeş Muhafızı	Mısır'da bir sancak	4 Şevvâl Sene 963	-	Öztimur Paşa mektup virüp [...]
Yakup Bey		Liva-i Zeriki	4 Şevvâl Sene 963	-	Zeriki, Şah Kulı fevt olup karındaşı Yakub'un ve oğlu Hamza'ya arz idüp Yakub Bey'e buyuruldu.
Keysurin Bey	Bozok Salyanesi	Salyane-i Kefe	4 Şevvâl Sene 963	3.000 salyane	Hân Hazretleri'nin mektûbı mûcebince [...]
Derviş Murad Bey	Rakka	Musul	4 Şevvâl Sene 963	-	-
Karaca Bey	Birecik	Atak	16 Şevval Sene 963	-	Hüsrev Paşa oğlu [...]
Mir Halil	-	Liva-i (Boş)	17 Şevval Sene 963	200.000	Sancak iki yüz bin Hâlil'e buyrulub yigirmi bin akçelik oğluna ve on beş bin akçelik emmusa oğluna buyruldu.
Fakı Sinan Bey	Mısır'da bir sancak	Birecik	23 Şevval Sene 963	-	Hâliya Mısır'da sancak tasarruf iden mukaddema Birecik Bey'i olan Fakı Sinan Bey'e buyruldu.
Şah kulı Bey	-	Sincar	24 Şevval Sene 963	300.000	-
Sultan Murad	-	Aydın	16 Zilkade Sene 963	300.000	Şehzade Selim oğulları [...]
Hüseyin Bey	-	Yenişehir	24 Zilkade Sene 963	-	Safed Sancağı'ndan mazûl olan

					Hüseyin Bey [...]
İskender Bey	-	Liva-i der-Mısır (Mısır'da adı verilmeyen bir sancak)	24 Zilkade Sene 963	-	Yenişehir Sancağı'ndan mazûl olan İskender Bey [...]
Bebek Françe	-	Liva-i der-Budin (Adı verilmeyen bir sancak)	24 Zilkade Sene 963	-	Macar beylerinden [...]
Ramazan Çavuş	-	Premedi	24 Zilkade Sene 963	-	-
Mehmed	Yemen Tüfenkçiler Ağası	Liva-i Mağaribü'z-Zimar der-Yemen	28 Zilkade Sene 963	120.000	Müteveffa Hasan Bey'den mahlul olan Mağaribü'z-Zimar Sancağı sadaka buyrula.
Şaban Ağa	Vilayet-i Yemen Kullar Ağası	Beytülfakih der- Yemen	28 Zilkade Sene 963	200.000	-
Behram	Cafer Kal'ası Kullar Ağası	Sana	28 Zilkade Sene 963	150.000	-
Çerkes Bey	Divriği	Kırşehir	6 Zilhicce Sene 963	-	-
Lütfi Bey	Kırşehir	Divriği	6 Zilhicce Sene 963	-	-
Hasan Bey	-	Trabzon	7 Zilhicce Sene 963	-	Aydın Sancağı'ndan mazûl olan Hasan Bey'e [...]
Veli Bey	Karahisar-ı Şarki	Pasin	7 Zilhicce Sene 963	-	-
Kasım Bey	Pasin	Karahisar-ı Şarki	7 Zilhicce Sene 963	-	-
Veli Bey	Karahisar-ı Şarki	Pasin	13 Zilhicce Sene 963	321.000	-
Mir İbrahim Bey	Novigrad	Liva-i Şimontorna tabi'i Budin	25 Zilhicce Sene 963	-	-
Hasan Bey	Budin Gönüllü Ağası	Liva-i Novigrad tabi'i Budin	25 Zilhicce Sene 963	200.000	-
Mustafa Bey	-	Liva-i Hatvan	25 Zilhicce Sene 963	650.000	(...) Sancağı'ndan mazûl olan

		tabi'i Budin			Ürgüblü (?) Mustafa Bey [...]
Hacı Şah kulu	Deyr [ü] Rahbe	Siverek	26 Muharrem Sene 964	-	-
Emin Bey	Kerkük	Deyr [ü] Rahbe	26 Muharrem Sene 964	-	-
Mehmed Han Oğlu Alaüddevle	Siverek	Kerkük	26 Muharrem Sene 964	-	-
Halim Bey	-	Meşan	9 Safer Sene 964	200.000	-
Hacı Şeyh Bey Oğlu Budak Bey	-	Atak	17 Safer Sene 964	350.000	Sabika Baban Bey'i [...]
Ali Ağa	Çaşnigirbaşı	İskenderiye	19 Safer Sene 964	350.000	Haydar Paşa Karındaşı [...]
Üveys Bey	-	Selanik	19 Safer Sene 964	320.000	Eğriboz Sancağı'ndan mazûl olan Mustafa Paşa oğlu [...]
(...) Muhammed Bey	Selanik	İzvornik	19 Safer Sene 964	-	Malkoç oğlu Bali Bey feragat idüb.
Haydar Paşa	Semendire	Hersek	4 Rebîülevvel Sene 964	-	-
Sinan Paşa	Hersek	Silistre	4 Rebîülevvel Sene 964	-	-
Arslan Bey	Silistre	Lipova	4 Rebîülevvel Sene 964	300.000	-
Derviş Bey	Mohaç	Avlonya	4 Rebîülevvel Sene 964	-	Girü müyesser olmadı beyden virildi.
Hasan Bey	Avlonya	Semendire	4 Rebîülevvel Sene 964	-	-
Sinan Bey	Yanya	Avlonya	8 Rebîülevvel Sene 964	-	-
Yunus Bey	Sirem	Yanya	8 Rebîülevvel Sene 964	-	Lütfi Paşa Karındaşı [...]
Derviş Bey	Mohaç	Segedin	8 Rebîülevvel Sene 964	-	-
Mustafa Bey	Segedin	Sirem	8 Rebîülevvel Sene 964	-	-
Ahmed Bey	Rahmaniye Gönüllü Ağası	Rahmaniye	22 Rebîülevvel Sene 964	-	Mukaddema mutasarrıf olduğu Şereş Sancağı bedeli ile.
Gılman Oğlu Sultan	-	Şereş	Gurre-i Rebîülâhir Sene 964	-	Mukaddema Şereş sancağına mutasarrıf olan Ahmed Bey'in sancağı dokuz yüz elli iki Şaban'ın

					altıncı günü Gilman oğlu Sultan'a virilüb beylerbeyi mezbure ol tarihde Rahmaniye Sancağı'nı arz eylemiş imiş arz zayi olmayub hükm-i şerîf virilmeyüb beylerinin eline mektup virmiş olduktan berü mutasarrıf olduğu paye-i serir-i alaya arz olunub mezbure dahi ol tarihten tevcih olunmak buyruldu.
Ahmed Bey	Zengabad	Sürücek	15 Rebiülâhir Sene 964	-	Şehrizol Beylerbeyisi mektup gönderüb Zengabad Bey'i olan Ahmed Bey akrabasından olub Gülanber Kal'asının tamirinde ve sair mühimatta enva-i yoldaşlık idüğün ilam idüb Teke Bey karındaşı müteveffa Mehmed Bey sancağına oğlu Zeynel tasarruf idermiş resm-i Derviş'e virilmeğin liva-i mezbur mezkur Ahmed Bey'e virilmek buyruldu.
Mehmed	Gönüllü Ağası	Mısır'da bir sancak	5 Cemâziyelâhir sene 964	200.000	Kasım Bey fevt olub.
Ahmed	-	Safva (?)	13 Cemâziyelâhir Sene 964	-	Vilâyet-i Cezâyir'de iki yüz bin akçe ile Safva (?) sancâğıbeği olan Emîr Ganem vefât idüb yerine oğlu Ahmed mahaldür.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin bürokratik devlet yapısının işleyişi hakkında bilgi edindiğimiz önemli arşiv vesikalarından olan Ruûs Defterlerine ilk kez VI. yüzyılda rastlamaktayız. Ruûs Defterleri, Osmanlı Devleti'nin eyalet beyleri ve sancakbeyleri hakkında malumat edindiğimiz gibi devletin en alt kademesinden en üst kademesine kadar atama kayıtlarını içeren kapsamlı defter serilerini oluşturmaktadır. Ayrıca Ruûs Defterlerinden dönemin siyasî, idarî ve kültürel olaylarına ışık tutmakla beraber bir takım yanlış yorumlara da açıklık getirmektedir. Yanı sıra yabancı devletlerle yapılan yazışmalardan iktisadî ve siyasî tarih için bilinmeyen veya yanlış bilinen birtakım konuların tahsisine imkân sağladığından dolayı paha biçilemez kaynaklardır.

Bizim ele aldığımız beylerbeyi ve sancakbeyleri hakkında yaptığımız çalışmada, ön plana aldığımız atama kayıtlarında, idari mekanizma içinde eyalet ve livâlar da görevli devlet personellerinin eski görev yerleri, görev süreleri, yeni görev yerleri, tekaüd (emekli), mazûl/azil, isyan, maaş terakkisi gibi durumlar hakkında da bilgi edinmekteyiz. Bu sayede Osmanlı Devleti'nin idari taksimatı ve işleyiş biçimi hakkında okumalar yapabildiğimiz gibi dönemsel olarak da istatistiksel sonuçlar çıkarabiliriz.

KAYNAKLAR

- 1556- 1557 (H. 963-964) Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri (S.1-125) Metin Değerlendirme- Dizin, (Haz. Havva Merve Çıtak), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2015.
- 1556- 1557 (H. 963-964) Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri (S.126-243) Metin Değerlendirme- Dizin, (Haz. Fatih Karabulut), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2015.
- Ahışhalı, Recep, “Ruûs”, C. 35, *DİA*, 2008, ss. 272-273.
- Aydın, Bilgin; Günelan, Rıfat “Ruus Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Osmanlı Eyalet Teşkilatı ve Gelişimi”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 38, 2011, ss. 27-160.
- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yayınları, 19. Baskı, İstanbul.
- Emecen, Feridun, İlhan Şahin, “Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri”, *Belgeler*, XIX/23, 1998, ss. 53-122.
- Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Yay. Haz. Aydın Sami Güneyçal), Aydın Kitabevi Yayınları, 19. Baskı, Ankara, 2002.
- Geza David, “XVI. Yüzyılda Osmanlı-Habsburg Mücadelesinin Bir Kaynağı Olarak Mühimme Defterleri”, *Tarih Dergisi*, S. 53, İstanbul, 2012, ss. 295-349.
- Gökçe, Turan, 934 (1528) Tarihli Bir Deftere Göre Anadolu Vilayeti Kadılıkları ve Kadıları”, 3 *Mayıs 1944 Türkçülük Armağanı*, İzmir 1994, ss. 77-94.
- Göyünç, Nejat, “XVI. Yüzyılda Ruûs ve Önemi”, *İÜEF Tarih Dergisi*, C. XVII, S. 22, İstanbul, 1968, ss. 17-34.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK, Ankara, 2007.
- Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1978.
- Sami, Şemsettin, *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)*, (Haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İdeal Kültür Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2012.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı, TTK, Ankara, 1988.
- Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitapevi Yayını, 8. Baskı, Isparta, 2010.